

ПРОБЛЕМИ СЛОВЕНСКЕ ФИЛОЛОГИЈЕ

Probleme de filologie slavă, Вопросы славянской филологии, словенске филологије XIV, Universitatea de vest din Timișoara, Facultatea de litere, istorie și teologie, Catedra de limbi și literaturi slave, Timișoara 2006, 357.

Зборник „Проблеми словенске филологије“ XIV садржи 31 реферат са међународног интердисциплинарног скупа одржаног новембра 2005. у Темишвару под насловом „Румунско-српски и општебалкански културни мозаик“ у организацији Одсека за српски и хрватски језик и књижевност, катедре за словенске језике и књижевности Филолошког, историјског и теолошког факултета Западног универзитета у Темишвару. Уређивачки одбор, на челу са Михајем Раданом, шефом Одсека за српски и хрватски језик и књижевност, истиче да је у раду скупа учествовало четрдесетак истраживача, али да зборник ипак не садржи све реферате јер нису достављени на време. Из садржаја самог зборника јасно је да није било уредничке селекције примљених радова и да су сви пристигли радови објављени у зборнику. То је, логично, условило и његову неуједначеност у појединачним научним дометима, али и у техничкој опреми радова. Ипак, уредничко уједначавање обухватило је сажетак, кључне речи и резиме (различитог обима) који прате сваки прилог. Објављени су радови на три језика: румунском, руском и српском, што следи организациону нит одржаног скупа: учесници су били из Русије, Румуније и Србије.

Редослед прилога тече по абecedном редоследу аутора у оквиру три тематске групе које се поклапају са секцијама на одржаном скупу. Прва, велика група лингвистичких радова посвећена је теми „Језик, језици у контакту и словенска филологија“, док друга два поглавља садрже знатно мањи број радова. Тако друго поглавље садржи само четири рада са заједничком темом „Књижевност и међукултурни контакти“, од којих балканолошке домете има студија Октавије Неделку „Ното balcanicus у комедијама Душана Ковачевића“ (235–242). Треће поглавље, насловљено као „Етногра-

фија, етнолингвистика и фолклор“ углавном карактерише солидан научни ниво и интердисциплинарно усмерење.

У зборнику научних радова усмереном на питања словенско-румунских контаката треба пре свега указати на значај прилога са балканолошким претензијама. Студија Андреја Н. Соболева „Општебалканска лексика духовне културе: непокретни празници народног календара“ (на руском језику, 165–173) представља најновије правце у развоју балканске лингвистике. У последњој декади двадестог века и на почетку 21. објављене су студије који превазилазе површност и недоследност бављења лексиком у балканској лингвистици и окрећу се истраживању општебалканског лексичког слоја (на пример, студије Ивана Дуриданова, Петје Асенове, М. В. Домосилецке, Дарине и Олге Младенове). Са друге стране, у исто време бивају објављени резултати рада на пројекту Малог дијалектолошког атласа балканских језика, чије је једино ограничење пројектом унапред дефинисана лимитираност семантичких група и тематских области. Идеографски принцип описа балканске „језичке слике света“ и принцип системске целокупности који подразумева изучавање тематских и лексичко-семантичких група речи, као и семантичке структуре сваке поједине речи у што је могуће пунијем контексту њеног функционисања. Лексички упитнике А. В. Жугре и М. В. Домосилецке као и упитник за прикупљање лексике балканске духовне културе А. А. Плотникове. Соболев истиче да концепција Атласа није доказивање постојања јединственог културног кода на Балкану, већ истраживање форме и функција појединих елемената разних језичких кодова. И на нивоу лексике духовне културе, једнако као и у фонологији, морфосинтакси или синтакси у питању није посведочено потпуно јединство. Соболев показује да у материјалима за Мали дијалектолошки атлас балканских језика има само једанаест појава из домена календарских празника потврђених у свим балканским традицијама (Свети Андреј/назив за месец децембар, Свети Никола, Божић, бадњак, царање ватре од стране полазника, Свети Атанас, дан доласка пролећа, Ђурђевдан, Свети Јеремија, Велика Госпојина и Митровдан).

Фундаменталне балканолошке реперкусије има студија Вање Станишића „О палаталној корелацији сугласника у словенским и балканским језицима“ (175–188). Посебно су значајна ауторова тумачења палаталног реда арумунског језика и периферних дијалеката румунског језика и његових паралела у словенском свету (на руском северу).

На балканолошком трагу је и прилог Жарка Бошњаковића „Лексичка и граматичка средства којима се именује сукцесија година у словенским и балканским језицима“ (27–40) у коме је балканскословенска дијалекатска грађа (српски и македонски говори) упоређена са стањем у књижевном језику (на основу ексцерпције речника) других словенских и балканских несловенских језика, па су зато су закључци истраживања релативни.

Високо се могу вредновати и топономастички прилози у зборнику. Историјска топомастика показала се као велики изазов лингвистима, без обзира на њихова основна дијалектолошка усмерења. У питању су три изузетна прилога: Михаја Радана „Старина Карашевака у Банату виђена кроз призму карашевске топонимије“ (125–142), Радивоја Младеновића: „Романски трагови у ономастичи северношарпланинских говора“ (99–116) и Родике Суфлецел-Моројану (прилог је на румунском језику): „Елементи српског (хрватског) порекла у топонимији Баната“ (203–210).

Дијахрона антропонимија предмет је интересовања Марије Андреј („Лична имена словенског порекла са суфиксима *-mir* и *-slav*“, на румунском језику, 13–17), која се бави конотативним вредностима прасловенских и општесловенских мушких сложених личних имена са другом компонентом *-слав* и *-мир*. У питању је покушај реконструкције њихове првобитне семантике ради проширивања увида у прасловенски модел света.

У домену историје језика остаје и један значајан прилог Недељка Богдановића: „Влахоромански елементи у говорима источне Србије“ (19–26) захваљујући солидном прегледу постојећих лингвистичких домета у истраживању јужнословенско-балканскороманских језичких односа у Србији. Поред поновног указивања на значај балканских Влаха и пастирске терминологије овај прилог ће бити и важан подстицај и за озбиљна лингвистичка истраживања влашких говора североисточне Србије. Аутор узгредно указује на „зидарско“ знање влашких говора на основу обављања сезонских послова и научене лексеме/синтагме: *мамаљиџа*, *мошул*, *ла каса*. Посебно је корисна исцрпна библиографија радова на тему рецентних влашко-српских интерференција сарадника нишког Филозофског факултета, која укључује и студентске семинарске радове (влашка насеља Буковче, Злот, и мешовито насеље Грљан).

Дијалектолошки радови у зборнику баве се дијалектима у контакту: и анализирају развојни процес језичких промена чији је резултат динамичка, а не статичка слика локалних говора.

Софија Милорадовић пореди стање у падежном систему два гранична косовско-ресавска говора у прилогу „Употреба падежних облика у говору Радимне и Параћинског Поморавља – једно поређење“ (89–98) и закључује да су сличне промене узроковане различитим утицајима и да за уочене промене у говору Радимне у дунавској клисури треба претпоставити румунски утицај (на основу грађе из две дијалектолошке монографије Милета Томића објављене осамдесетих година прошлог века; теренска грађа прикупљена је још 1963. године). Упоредна теренска грађа из Параћинског Поморавља знатно је новијег датума (истраживања су вршена углавном 2001. године). Временски размак између два поређена истраживања није занемарљив и отвара проблем „апсолутне упоредивости“: имајући у виду значајне промене које су у истом периоду задесиле све народне говоре у Србији, остаје отворено питање данашњег стања говора у Радимни и суседним насељима косовско-ресавског дијалекта у Румунији.

Савремени приступи у балканској лингвистици проблемализују статус румунског језика (на територији Румуније) као члана балканског језичког савеза (у обзир се узимају само арумунски и мегленорумунски). Ставови дијалектолога-слависта у овом зборнику имају другачији приступ. Тако Гордана Драгин истиче свој став већ у наслову свог прилога „Балканизми у банатским говорима шумедијско-војвођанског дијалекта на територији СЦГ и Румуније“ (49–58), мада уочене промене у раду квалификује и као „претходницу балканског језичког савеза“ (56). Ауторка анализира банатско-поморишки поддијалекат са обе стране државне границе и на фонолошком плану примећује скраћивање дужина и тонске неутрализације, затим изједначавање африката *ч/ћ* и *џ/ђ*, чување *х* у положају познатом и у румунским говорима. На морфолошком плану се показује: аналитичка деклинација (само два облика у множини), на синтаксичком плану: укидање разликовања између падежа циља кретања и падежа места; замена облика социјатива обликом инструментала средства и редослед клитика. Ауторка указује и на изостанак типичних балканских црта (губљење инфинитива, грађење футура, удвајање заменице у акузативу).

До сличних закључака долазе у коауторском раду Зоран Симић и Маца Царан. У њиховом прилогу: „О румунском утицају у говору Банатске Црне Горе“ (151–163) анализирано је актуелно стање говора у изолованој групи насеља источно од Темишвара (Краљевац, Лукаревац, Петрово Село и Станчево) која заједно чине Банатску Црну Гору. Средином шездесетих година теренска истражи-

вања ових насеља обављао је Виктор Веску, а грађу за овај прилог коаутори су прикупили 2005. године у оквиру рада са Упитником за српскохрватски/хрватскосрпски дијалектолошки атлас. И овај прилог бави се синтаксом падежа и продором аналитизма. Веома је драгоцен приложени списак рецентних румунских лексичких позајмљеница. Аутори говоре о „балканистичким“ процесима и локалне румунске утицаје квалификују као „балканизам“.

Прилог Рихарда Србуа „Типови међујезичке контаминације у речнику и морфосинтакси истрорумунског дијалекта“ (143–149), на руском језику, изузетно је подстицајан за све истраживаче румунског језика у дијаспори у јужнословенском окружењу. Тренутно стање истрорумунског у овом кратком прилогу илустровано је примерима мешаних глаголских и прилошких структура, иза којих стоје систематска научна истраживања у домену истрорумунског која се континуирано одвијају током целог двадесетог века (почевши од Јодифа Поповића и Секстила Пушкарјуа, преко Аугуста Ковачеца, Елене Скарлатоју, Радуа Флоре све до Горана Филипија и аутора овог прилога -Рихарда Србуа).

Динамичко сагледавање румунског говора банатског типа у насељу Владимировац предмет је истраживања Минерве Траиловић-Кондан („Румунско-српске лексичке интерференције у говору Румуна у Владимировцу: пољопривредна терминологија“ на румунском језику, 211–222). Ауторка своју анализу базира на теренским упитницима у домену пољопривреде и на генерацијски стратификованом узорку испитаника.

Два прилога осветљавају словенско-румунске односе кроз лексикографску призму. „Речник славизама у румунском језику“ Станка Војводића (објављен у малом тиражу у Кикинди 2002) са етимолошког аспекта анализира Жива Милин. Овај речник славизама аутор смешта у шири историјски контекст лингвистичких интересовања за славизме у румунском језику (почевши од Јона Будај Делеануа са почетка 19. века, преко Јакова Хинкулова, Јована Стерије Поповића, Јона Хелијаде Радулескуа, преко Франца Миклошића и Александруа Чихака све до савремених тезауруса румунског језика са краја 20. века). Прилог је на румунском језику, а насловљен је „Од листе словенских позјамица до речника славизама у румунском језику. Са посебним освртом на „Речник славизама у румунском језику“ Станка Војводића“ (71–87). Љубомир Степанов представља фототипско издање (2005) „Српско-румунског речника“ кетфељског проте Милана Николића (189–201), објављеног 1935. године у Темишвару.

Питањима културне реконструкције посвећено је неколико радова. Иван Јевсејев скреће пажњу румунске науке на историјске податке – свеједно да ли спорне или не – садржане у Велесовој књизи („Велесова књига: фалсификат или велико научно откриће“, на руском језику, 59–70). Питање фалсификата Велесове књиге иначе веома је дискутовано и у београдским фолклористичким круговима, пре свега у радовима Љубинка Раденковића и Дејана Ајдацића. Семиотички оријентисани су прилози Маце Царан: „Симболичке вредности бројева у традицијској српској култури“ (на румунском језику, 223–231) и Стеве Перинца: „Трагови дендролатрије у називима места (*dub, stejar*)“ (319–325).

Увод у актуелну и динамичну етнолингвистичку ситуацију Влаха североисточне Србије покушала је да синтетиче Светлана Ђирковић у прилогу „(Етно)лингвистичка истраживања Влаха у Србији“ (273–286). Без обзира на спецификацију лингвистичке дисциплине у наслову овог рада, у приступу теренској грађи на тему култа мртвих уочава се ауторски помак ка антрополошкој лингвистици и персонализовање саговорника које консеквентно води до закључака валидних и за домен социолингвистике. Знатно шири ареални захват имају два рада из домена данас већ класичне етнолингвистичке географије. Наталија Голант у прилогу „Животиње у обичајима почетка пролећа код балканских народа“ (на руском језику, 287–296) ексцерпцијом румунске грађе, која се до сада у славистици практично није имала у виду, успева да премости податке из традиције јужних и источних Словена. Предмет њене анализе су балкански обичаји везани за почетак пролећа (календарски празници Четрдесет мученика, Благовести, први Март, Свети Алексије, почетак Великог поста) и улога животиња у њима (повратак птица селица; истеривање змија, бува и сл.). Румунску етнографску грађу, уз резултате сопствених теренских истраживања, у своју студију „Севернобалкански ареал народних представа о змају – атмосферском демону“ (на руском језику, 327–336) укључује и Анна А. Плотникова. Плотникова показује да народне представе о демонима временских непогода у облику змаја образују два „културна дијалекта Балкана“: источни (бугарско-источносрбијанско-македонски) и западни (црногорско-херцеговачки). Румунска традиција, међутим, заједно са ширим карпатским контекстом и северним јужнословенским регионима (Бачка, источна Славонија, западна Србија) чини засебан културни ареал обликован заједничким мотивом митског предводника и двојника змајевиног атмосферског демона у облику човека.

Методолошки оквири савременог теренског рада, пре свега у домену антропологије, са посебним акцентом на конструкцију етничког идентитета, осветљени су у три рада. Отилија Хедешан, истраживач са великим теренским искуством у мањинским заједницама румунског језика у Србији (1993–2005), у прилогу на румунском језику „Теренска истраживања у Србији. Ауто-анализа“ (297–307), анализира своја лична посткомунистичка теренска искуства. На личном примеру, примеру истраживача аутсајдера, и његовог односа са саговорницима истог језика у дијаспори анализира се обавезна локална конструкција истраживача.

Актуелну антрополошку перспективу румунске мањине у српском Банату даје и прилог Анемари Сореску-Маринковић „Румуни из српског Баната – идентитет и сећање“ (на румунском језику, 337–348); комплементарна слика ишчитава се из прегледног рада антрополога Мирјане Павловић насталог на основу искуства са српском мањином на терену румунског Баната: „Институције српске мањине у Темишвару“ (309–318).

У питању је у сваком погледу изузетно значајан зборник радова и озбиљан уреднички подухват анимирања истраживача (пре свега лингвиста) да се у складу са својим основним научним интересовањима позабаве српско-румунским или балканскословенско-румунским односима.